

ÚJABB ADATOK GÖRÖMBÖLY EGYKORI GÖRÖGKATOLIKUS TEMPLOMÁRÓL

Terdik Szilveszter

Iparművészeti Múzeum, Budapest

*Görömböly szülöttének,
Kárpáti Lászlónak barátsággal*

Absztrakt: A történeti Borsod vármegye egyik legrégebbi görögkatolikus közössége Görömbölyön él. A tapolcai apátság kegyurasága alá tartozó településre 1712-ben telepítettek ruszin jobbágyokat, akik hamar fatemplomot is építettek maguknak. 1776-tól az apátság kegyura a munkácsi görögkatolikus püspök lett. Bacsinszky András püspök 1800 és 1805 között a közösségnek új kőtemplomot építtetett, amelyen már néhány év múlva komoly statikai problémák jelentkeztek. Az épület megerősítésére Kun János miskolci építőmester készítetett tervet, ekkor az egész épületet fel is mérte. A kőtemplomot az 1834-es földrengés után le kellett bontani, de Kun frissen előkerült rajza és a kánoni látogatások jegyzőkönyveinek segítségével mégis lehet foglalkozni az egykori templom építészeti formáiról. **Kulcsszavak:** Miskolc-Görömböly, görögkatolikus templom, Tapolcai apátság, Bacsinszky András munkácsi püspök, Kun János építőmester

A görömbölyi görögkatolikus egyházközség története hazai viszonylatban jól feldolgozotttnak számít (BAÁN 1996, 51–60; 1997a, 10–17; 1997b, 151–155; BARS 2000b, 924–926.) A település már a középkorban a tapolcai bencés apátság birtoka volt,¹ a török hódoltság és az azt követő korszak háborúi, járványai következtében elpusztasodott falut 1712-ben telepítette újra a birtokos tapolcai apát rutén jobbágyokkal. Ez a dátum egyben a helyi görögkatolikus egyházközség megalakulását is jelzi (SOÓS 1985, 128–129). A 18. századból fennmaradt több kánoni látogatás és java-dalom összeírás jegyzőkönyve, amelyek segítségével az akkori állapotokról is tájékozódhatunk (VÉGHSEŐ et al. 2014, 102–104; 2015, 286–287; VÉGHSEŐ–TERDIK 2015, 129–130; KOVÁCS 1998, 338–341).² Hasznos, az egyházközség életére, javaira vonatkozó

adatokat találhatunk a kegyuraságot gyakorló tapolcai apátság történetéhez kapcsolódó dokumentumokban is.³ A 19. századi állapotok rekonstruálásában az Egri Érseki Levéltárnak a helyi római katolikus egyházközségre vonatkozó iratanyaga fontos még, mivel ebben is számos, a görögkatolikusokat érintő adat található (BAÁN 1996, 55–56). Sajnos az egyházközség saját 19. és 20. századi iratanyaga nagyon töredékes: az előbbi időszakból ezért kiemelkedően fontos az 1877-es kánoni látogatás jegyzőkönyve (GYULAI 2000b 57–170; 2001, 157–172),⁴ míg a 20. századi állapotokról hiteles képet nyújt az 1940-es vizitáció dokumentációja (MAJCHRICSNÉ 2014, 98–118).

1 A tanulmány az OTKA K 108780. számú pályázata és a nyíregyházi Görögkatolikus Püspöki Levéltár támogatásával valósult meg.

Az apátság középkori történetének rövid összefoglalása a korábbi szakirodalommal: HERVAY 2001, 527. Az utóbbi évtizedekben végzett régészeti feltárások eredményeit ismerteti: PUSZTAI 2013.

2 Egri Érseki Levéltár, Archivum Novum 3412, Canonica visitatio Comitatus Borsod 1746, 103–105.

3 Ezeket az Egri Érseki levéltár őrzi. Sokat merített belőlük: DOBROSSY 1978/1979, 68–71, DOBROSSY–KÁRPÁTI 1981, 121–145; 1993, 399–422, BARS 2000a, 868–908.

4 Egy másolati példánya az eperjesi egyházmegye levéltárában is fennmaradt: Archiv Gréckokatolíckeho Biskupstva v Prešove, Inv. č: 478 Rok: 1877, sign 16. Kan. vizit. Görömböly. A Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárában egy kisebb anyagot őriznek Görömbölyről: A görömbölyi görögkatolikus plébánia irata 1927–1975. MNL BAZML Fond- és állagjegyzék, Miskolc 2014, 108. (<http://www.bazleltar.hu/download.php?view.649> Letöltve: 2016.01.10.)

Még jórészt kiaknázatlan forrásokat rejt(het) a munkácsi és az eperjesi görögkatolikus egyházmegyéek levéltára. Az előbbi nem csupán az egyházi főhatóság szempontjából jelentős, hanem azért is, mert 1776-tól kezdve a munkácsi püspökök a tapolcai apáti címet és a hozzá tartozó javadalmakat is megkapták az uralkodótól, így a munkácsi püspök nem csupán lelki, hanem kegyúri jogokat is nyert az egyházközség fölött.⁵ Ez nem változott később sem, amikor 1818-ban Görömböly egyházkormányzati szempontból az újonnan alapított Eperjesi Egyházmegye része lett, mivel a munkácsi püspök kegyúri kötelezettségei továbbra is megmaradtak.⁶ A kegyúri feladatok következménye, hogy Bacsinszky András munkácsi püspök (1772–1809) az egyházközségnek szilárd anyagból új templomot építtetett a 18. század végén. Erről a templomról eddig elég keveset tudunk: a szakirodalomban pontos építési dátuma nem ismert, hol az 1781-es (MAJCHRICSNÉ 2014, 99),⁷ hol az 1795-ös év bukkan föl (BAÁN 1996, 54, BARSÍ 2000b, 925), noha igazából csak az 1834-es pusztulása jól adatolt (GYULAI 2000b, 111–112). A bizonytalanság oka, hogy az építkezés iratanyagának a Munkácsi Egyházmegye levéltárában kell(ene) lennie.

Éppen húsz évvel ezelőtt már Baán István is megjegyezte, hogy a munkácsi és az eperjesi egyházmegyéek levéltárai rendezetlenek, nem kutathatók (BAÁN 1996, 51). Az utóbbi években történt némi előrelépés ezen a téren. A Munkácsi Egyházmegye államosított és jelenleg Beregszászon őrzött levéltára ugyanis kutathatóvá vált, bár ez nem mindig egyszerű, mivel az anyag jelentős részét a szovjet levéltári elvek alapján újrendezték, ami alapjaiban nehezíti meg a munkát.⁸ Az Eperjesi Egyházmegye levéltárának szerencsésebb sors jutott. A görögkatolikus egyház likvidálása után a levéltarat ugyan ott is államosították, de a politikai

változásokat követően legalább rendezetten került vissza az egyházmegye tulajdonába és régi-új helyén ismét kutathatóvá tették.

Más témákra fókuszáló kutatómunkám melléktermékeként több érdekes, a tapolcai apátság és a görömbölyi egyházközség történetére vonatkozó forrás került elő a két szóban forgó egyházmegye levéltárában.⁹ Most ezek közül mutatok be és közlök néhányat, amelyek segítségével hozzáférhető képet alkothatunk Görömböly első szilárd anyagból épített görögkatolikus templomáról.

ELŐZMÉNYEK: GÖRÖMBÖLY FATEMPLOMAI

A legelső templom építésére, felszentelésére vonatkozó biztos adataink nincsenek, de feltételezhető, hogy nem sokkal a betelepítés után már építettek valamilyen fa épületet. 1732-ben említik, hogy a ruténeknek kényelmes fatemplomuk van itt.¹⁰

Az első templom helyett az 1730-as években egy másikat emeltek, szintén fából. A pontos építési dátuma ennek az épületnek sem állapítható meg, mivel a különböző összeírások különböző évszámokra utalnak, de végül mindegyikből a 18. század harmadik évtizedének valamelyik éve következtethető ki.

1741-ben az egyházmegyei javadalom-összeírás folyamán arról számolnak be, hogy a görömbölyi templom fából épült, vakolt – ami arra utal, hogy agyaggal tapasztott és meszelt lehetett –, négy éve (tehát 1737-ben) újonnan emelte a közösség (VÉGHSEŐ et al. 2014, 102). A településen 1746-ban az egri egyházmegye tartott kánoni látogatást. A templomról ekkor több fontos részletet is följegyeztek: úgy tudják, hogy a közösség 12 évvel korábban (tehát 1734-ben) építette újjá, zsindellyel jól fedett, három kis toronnyal, az ő (ti. a rutének) módjára emelve, és az Istenszülő

5 Lásd ehhez: BESZKID 1903, 60, HODINKA 1909, 660, SOÓS 1985, 128–129, BAÁN 1996, 54–55; 1997a, 13–17; 1997b, 151–155, BARSÍ 2000a, 875–882, PUSKÁS 2010, 687–688; 2014, 182.

6 Az Eperjesi Egyházmegye felállítása után állami szinten azt szerették volna elérni, hogy a munkácsi püspök a tapolcai apátság jövedelmeiből évi 6000 forintot engedjen át az eperjesieknek. Pócsy Elek, újonnan kinevezett munkácsi püspök ennek ellenállt, 1826-os bécsi útja során el is érte, hogy a király más forrásból biztosítsa ezt az összeget (BESZKID 1903, 60).

7 Valószínűleg onnan ered ez a dátum, hogy Bacsinszky András püspök ebben az évben adományozott egy kelyhet a görömbölyi templomnak (PUSKÁS 2010, 690).

8 A szovjet levéltárak rendezési elveiről: KOSÁRY 2008, 216–217. Az egyházmegyei levéltár fondjegyzéke: DELEHAN–KUTASSY–Á. VARGA 2009, 61–78.

9 Elég sok forrás került elő a Foglár György tapolcai apát halálát (1754. október 12.) követő évekből. A görömbölyi jobbágyság kötelezései 12 pontba szedve, magyar nyelvű, kelt Mindszenten 1755. március 31-én (DAZO fond 151. opisz 1. no 1423). A tapolcai apátság javainak 1755-ös, 1757-es és 1763-as leltáraiból a mindszei javakra vonatkozó részeket másolatai 1774-ből (DAZO fond 151. opisz 1. no 1454). A tapolcai apátság javainak részletes összeírása, jobbágynévsorokkal, inventáriumokkal, latinul és németül, 1755-ből (DAZO fond 151. opisz 1. no 1455). Az apátság javainak részletes összeírása inventáriumokkal 1756-ból (DAZO fond 151. opisz 1. no 1491.) és 1757-ből (DAZO fond 151. opisz 1. no 1520.). Feltételezhető, hogy ezeknek a dokumentumoknak az egri érseki levéltárban is megvannak a másolataik. Ha léteznek is, úgy tűnik, hogy a helytörténeti irodalom nem használta őket (DOBROSSY 1978/1979, 68, 71; 1985, 33–34).

10 Az 1732-es összeírás során nemcsak a rutének fatemplomát, hanem a mellette lévő romokat is említik (ACTA CASSAE 1969, 130, BAÁN 1996, 53).

Szűz születésének tiszteletére szentelve. Mellette még láthatóak voltak a korábbi kőtemplom romjai, amelyet minden bizonnyal egykor a római katolikusok építettek, ahogyan a szentély és a sekrestye romjai alapján egyértelműnek tűnt.¹¹ Az egy évvel későbbi összeírás szerint a fatemplom tökéletes állapotban volt (EMBER 1947, 102, VÉGHSEŐ–TERDIK 2015, 129).

Olsavszky Mihály Mánuel munkácsi püspök (1742–1767) 1751. június 10-én egyházmegyei vizitációja során személyesen is járt a közösségnél. Ekkor feljegyezték, hogy a templom fából van, tapasztott, és a korábbi romos épület helyére 15 évvel korábban (tehát 1736-ban) épült, Blechnárszky esperes szentelte meg. A templom képei (ez alatt az ikonosztáziont kell érteni) újak, szépek, meg vannak áldva. Az antimenzionja még Bizánczy püspök idejéből származott (VÉGHSEŐ et al. 2015, 287).¹²

Eszterházy Károly egri püspök (1762–1799) idejében, 1769-ben végzett újabb nagy kánoni látogatást Batthyány Ignác, egri kanonok. Ekkor úgy tudták, hogy a templomot 30 évvel korábban (tehát 1739-ben) a közösség saját erőből és saját költségén emelte. Olsavszky püspök az Istenszülő oltalmára szentelte fel.¹³ A templom megszokott felszerelési tárgyai mellett a képekről is említést tesznek: a szentélyt kívülről díszítő képeken kívül – ami alatt az ikonosztáziont kell érteni –, egy nagyobb képre is fölfigyeltek, amely a kárhozottak büntetését, vagyis az Utolsó ítéletet ábrázolta. Érdekes adat még, hogy a temetési kereszt mellett egy körmeneti szobrot is említenek (BAÁN 1996, 54).¹⁴ Az Utolsó ítéletet ábrázoló nagy kép több fatemplomban is volt, rendszerint a hajó északi falán kapott helyet, néhány jelentős példája ma is eredeti helyén található, de számos szép darab a 19. századtól

kezdve múzeumi gyűjteménybe került.¹⁵ A körmeneti szobor használata később problémát is jelenthetett, mivel az első görögkatolikus tapolcai apát, Bacsinszky András püspök tudatosan kerülte a szobrok alkalmazását a kultuszban, s ahol tehette, el is távolította őket a görögkatolikus templomokból (TERDIK 2014, 115).

A leírások alapján elmondható, hogy a második fatemplom térszerkezete, beosztása, berendezése megfelelt a korszak liturgikus elvárásainak. A pontos szerkezeti megoldásokra persze semmilyen utalás nincs, csak az 1746-os vizitációban említik, hogy a templomnak három tornyocskája volt. Ez a megjegyzés sem túl bőbeszédű, mivel azt már nem részletezik, hogy a templom mely része fölött, milyen arányúak voltak a tornyok. Kárpáti László mutatott rá az egykori abaújszolnoki templomot bemutató cikkében, hogy a fatemplomoknál is szokásos formaalakítás, ti. hogy a templom három fő része felé kis tornyot emelnek, igazából a lemergi templomépítéssel 17. századi megoldásban gyökerezik (KÁRPÁTI 1999, 681–682, PUSKÁS 2008, 25–31). Ahhoz túl kevés információnk van, hogy az egykori görömbölyi fatemplom tömegformálásáról nyilatkozzunk. Nem lehet eldönteni, hogy a tornyocskák lépcsőzetesen (ahogyan Abaújszolnokon is volt, ún. lemkó típus) vagy éppen közép-szimmetrikusan (amikor hajó fölötti torony a legmagasabb, ún. bojgó típus) viszonyultak egymáshoz, csak sejtjük, hogy a nyugati végén, a nők temploma fölötti torony magasabban lehetett a hajó és a szentély kis tornyainál, mivel a harangokat ott tarthatták.

AZ ÚJ KŐTEMLOM

Görömbölyön a római katolikus hívek számára Eszterházy Károly püspök támogatásával 1772-ben egy kápolnát alakítottak ki, amihez a görögkatolikus kántor telkét és házát akarták elfoglalni. 1776-ban már szilárd anyagú templomot és plébániát kezdtek építeni, a munkához az uradalom a helyi rutén jobbágyokat kötelezettségeik fölötti terhek elvégzésére kényszerítette. Az építkezés a tapolcai apátság 1776-as eladományozásával lelassult, Bacsinszky püspök szerette volna elérni, hogy a munkát állítsák le, a plébánost helyezték inkább Csabára, ahol sokkal több latin hívő volt. Az egri püspök nem tárgyalt, különböző kivizsgálások után a Helytartótanácson keresztül Mária Teréziától kért segítséget, s végül a királynő a Cassa Parochorumból

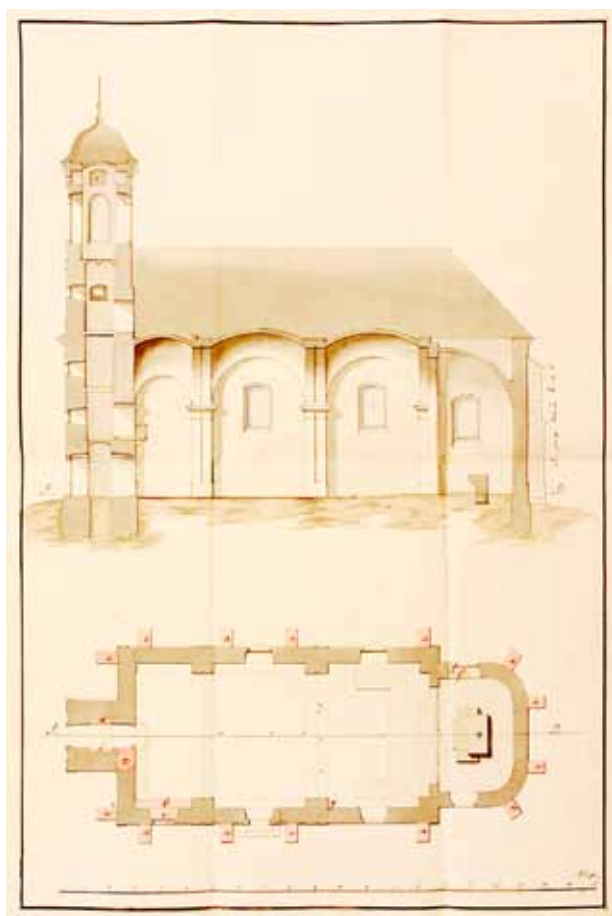
11 „*Datur hic loci Ecclesia Graeci-Ritus reaedificata ante annos 12 bene scandulis tecta, tres Turmiculas legneas habens more illor[um] erecta in Honorem nativitate B[eatae]. V[irginis]. M[ariae]. Penes banc exstant rudera Ecclesiae quondam ex lapidibus aedificata erat Romano Catholicorum uti rudera Sanctuarii, et sacristiae demonstrant.*” Egri Érseki Levéltár, Archivum Novum 3412, Canonica visitatio Comitatus Borsod 1746, 103. A vizitációt részletesen ismerteti: BAÁN 1996, 53. Utal rá: SOÓS 1985, 129.

12 Blechnárszky Bazil tokaji parókus és abaúji esperes volt. 1747-ben ő is részt vett a borsodi parókiák összeírásában (EMBER 1947, 97). Bizánczy György Gennadius munkácsi püspök (1716–1733) adhatta az első antimenziont (ereklyekendőt), amelynek sajnos a pontos kiállítási dátumát nem közlik, pedig ez jelezne a templomszentelés idejét is.

13 A vizitáció jegyzőkönyvét részletesen ismerteti: BAÁN 1996, 54. A latin szöveget kiadta: KOVÁCS 1998, 338–341.

14 „*Imagines, quibus deforis Sancta sanctorum exornantur, unam majorem in qua paenae reprobiorum depicta sunt. Crux portatilis una pro funebri, B[eatae]. M[ariae]. V[irginis]. statua portatilis, ...*” (KOVÁCS 1998, 339.)

15 Néhány példa: PUSKÁS 2008, 82–92, 105–109, 132. A Kárpátvidéken a műfaj még ma is fellelhető emlékeit összegyűjtötte és publikálta: HIMKA 2009. A közelben az abaújszolnoki templomban is volt még egy ilyen kép 1877-ben, de már elkallódott: KÁRPÁTI 1999, 680, 692.

1. kép. Az egykori görömbölyi görögkatolikus templom felmérési rajza. Kun János, 1819. DAZO fond 151. opisz 8. no 33. fol. 2.
Fig. 1. The survey drawing of the old Greek Catholic church of Görömböly.
János Kun, 1819.

ki is utaltatott 1778-ban egy bizonyos összeget a kassai kamarai adminisztráció részére, amelyet még 1779-ben sem használtak fel,¹⁶ így a templom csak 1785-ben lett kész (BAÁN 1996, 54). A római katolikus templom tervezőjét és építőmesterét nem ismerjük, valószínűleg a Kamara küldött ide mestert. A helyi görögkatolikusok panaszlevelében szerepel Jung kamarai építész neve, aki szerepet vállalt az építkezés előkészítésében (ACTA CASSAE 1969, 132), de pontos feladatát nem részletezik.

A munkácsi püspököknek kegyúrként később a görömbölyi latin plébániáról is kellett gondoskodnia. A beregszászi levéltárban fenn is maradt egy levél, amelyben a latin plébános 1799-ben a plébánia zsindefedésének javítását kéri a püspöktől (*Függelék 1.*).

Bacsinszky nyilván megpróbált saját közösségéről is gondoskodni, bár ezekben a feszült években nem lehetett egyszerű dolga. 1781-ben egy ezüstkelyhet ajándékozott a görögkatolikus templomnak (PUSKÁS 2010, 690). Új, szilárdabb anyagú templom építéséhez viszont csak a század végén fogtak hozzá. A szükséges téglák kiégetését 1798-ban kezdték meg, 1805-ig összesen 138000 téglát készítettek, ami 990 rajnai forintba és 36 krajcárba került, egy fennmaradt összesítő kimutatás szerint (*Függelék 2.*). Bár a Palkovics János helybéli parókus és borsodi alesperes,¹⁷ illetve Dudinszky János prefektus által hitelesített összesítésből nem derül ki, hogy a téglát hol készítették, joggal feltételezhetjük, hogy helyben, mivel a tapolcai apátságnak éppen Görömbölyön voltak tégláégető kemencéi már az 1730-as évektől kezdve. Ezekben a kemencékben egy 19. század eleji adat szerint évi 87000 darab téglát tudtak előállítani (GYULAI 2000a, 147).

Fennmaradt egy kivonat a templomépítés számadáskönyvéből is, amely azt mutatja, hogy Bacsinszky püspök 1800 és 1805 között mekkora összeget áldozott az építkezésre, illetve, hogy azt mire költötték (*Függelék 3.*). Ezek szerint a püspök 2720 rajnai forinttal biztosan támogatta a munkálatokat.

Ez az összeg valószínűleg nem fedezte az egész épület költségeit. Dobrovits Dorottya kutatásai szerint 1760–1790 között egy átlagos, szilárd anyagokból építendő templom költsége 4000 és 9000 forint között mozgott (DOBROVITS 1983, 51), és ez a helyzet a 18–19. század fordulójára sem nagyon változhatott radikálisan. Bár meg kell jegyezni, hogy 1771-től egyre nagyobb szerepet szántak a títustervvek használatának a templomépítkezésekben. 1779-ben görögkatolikus templomok számára is elkészült egy tervsorozat, ezek közül az első a legolcsóbb változat, amely a hozzá tartozó költségbecslés szerint 2500–2800 forintba került volna. Ezen a terven egyszerű, homlokzati tornyos, félköríves szentélyű, síkmennyezetes terű templom szerepel (KELÉNYI 1978, 129–132; 2013, 485–487, 1. kép. TERDIK 2013, 89–91). A görömbölyi templomnak, amint a felmérési rajza is mutatja (*1. kép.*), más arányú volt az alaprajza, mint az első títusterv, de még fontosabb különbség, hogy az egész épületet boltozták, ezért nehezen képzelhető el, hogy az egészet föl tudták volna építeni 2700 forintból.

16 Az építkezéssel kapcsolatos, az Acta Cassae Parochorumban fennmaradt számos irat: MNL OL C 38, Dioecesis Agriensis (6. csomó) No. 26. Az iratok részletes ismertetése, sok idézettel: ACTA CASSAE 1969, 130–136, SOÓS 1985, 128–129, BARSZ 2000a, 875–882.

17 Palkovics állítólag 1808 és 1810 között volt helybéli parókus (BAÁN 1996, 56), de ebből a forrásból világos, hogy már 1805-ben itt szolgált, Csirszky Andrást váltotta. Valószínűleg éppen a papváltás miatt készültek ezek a kimutatások.

A költségkimutatás szerint a görömbölyi új templom öt év alatt elkészült, az utolsó évben már a tornyon dolgoztak. A szentelő nevét és a szentelés pontos dátumát viszont nem ismerjük. Az összesítésben csak az általános mesterelnevezések szerepelnek, pontos személynevek viszont nem, így mind a tervező, mind a kivitelező mester kilétét továbbra is homály fedi.

Érdekes adalék, hogy a lebontott fatemplom további sorsával kapcsolatban is van egy adatunk: a faanyagát a felsőzsolcai hívek igényelték ki a püspöktől egy 1803-ban kelt magyar nyelvű levélben, hogy már meglévő fatemplomuk bővítésére használhassák (*Függelék 4.*). A püspök válaszát nem ismerjük.

Úgy tűnik viszont, hogy az új görömbölyi templomon alig tíz év múlva komoly statikai problémák jelentkeztek. 1816 szeptemberében Kun János miskolci kőművesmester felmérte a templom állapotát, magyar nyelvű szakvéleménye és helyreállítási javaslata fenn is maradt (*Függelék 5.*). Leírja, hogy a templom alapozása nagyon gyenge kőből készült, az esővíz már komoly károkat tett benne, ami különösen az északi oldalon szembeötlő, belül pedig már zöld a fal töve a nedvesség miatt. A déli oldalon nagy repedések is jelentkeztek, ami viszont annak tudható be, hogy a torony építése folyamán a lépcsőről megfedeztek (!), ezért utólag vájták be a falba, ezzel jelentősen gyengítve a már kész falak szilárdságát. Kun leszögezi, hogy a nagyobb veszély elkerülése végett már tavasszal hozzá kellene fogni a javításhoz. Úgy látszik ez nem történt meg, mert három évvel később újabb szakvéleményt ad: 1819. március 22-én kelt levelében Kun János részletesen ismerteti, hogy a görömbölyi templom statikai problémáit hogyan kívánja orvosolni. (*Függelék 6.*)¹⁸ A templomot tizennégy támpillér építésével akarta megerősíteni, lehetőleg faragott kővekből, hangsúlyozva, hogy ha egész pillért nem is lehetne ebből megépíteni, legalább a külső oldalai legyenek kváderekből. Az egész templom külső lábazatát is faragott kőből kívánta megépíttetni. A templomtorony falának déli oldalába utólag bevéselt csigalépcső befalazását javasolta, a torony felsőbb szintjeinek megközelíthetőségét pedig a hajó nyugati falához épített falépcsővel oldotta volna meg, a befalazott első emeleti toronyajtó megnyitásával. Később a falépcsőt fölválthatná egy másik, ha idővel egy jól boltozott nyugati karzatot építenének a hajó végébe. Itt megjegyzi, hogy az utólagosan falba vágott

csigalépcső a bajok fő okozója, mert a templomhajó déli sarkán jelentkeznek a legkomolyabb repedések. Kun fontosnak tartja még, hogy a templom boltozatai is megfelelő vasalást nyerjenek. Megemlíti a levélhez mellékelt felmérési rajzot, amely szerencsére fenn is maradt (*1. kép*), illetve a kőfaragó mester német nyelvű árajánlatát, amelyet viszont egyelőre nem ismerünk. A rajzon a templom hosszmetszete és alaprajza látható, a tervezett új falazásokat rózsaszínnel jelölte a mester. Ebből látszik, hogy a szentélyben például az előkészítőoltár fülkáját is be akarták falazni.

A rajz alapján megállapítható, hogy Kun rajzolni jól tudott, érthette a dolgát. A mester egyéb munkáira vonatkozó elszórt adatokat Miskolc helytörténeti irodalmában is találunk: 1810-ben tervet és költségvetést nyújtott be a Pech-ház és egy új strázsaház építéséhez (GYULAI 2000a, 148), feltételezhetően ő tervezte az 1819 és 1823 között épített első városi közsínházat is, amely 1843-ban leégett (VERES 2003, 245), 1829-ben pedig a katolikus iskolához készített terveket (BARSZ 2000a, 887). Kun János miskolci építőmester viszont az 1828-as országos mester összeírásban nem szerepel (KAPOSSY 1952, 136, SZENTESI 2015, 641).

A felmérési rajz azért is jelentős, mert ezek segítségével némi képet alkothatunk a templom egykori formájáról. A rajz szerint 17 klafter (bécsi öl) hosszúságú volt a teljes épület, szentélye egyenesen záródott, lekerekített sarkokkal, ugyanúgy, ahogyan a szomszédos római katolikus templom szentélye. A hajó szélesebb volt a szentélynél, három csehsüvegboltozat fedte, de a nyugati vég első boltszakasza kb. fele olyan széles volt, mint a másik kettő. Ennek oka nem egészen világos, a Kun János által jelzett, a torony megközelítését lehetővé tevő, utólagosan falba véselt csigalépcső sejtetni engedi, hogy az építkezés közben talán módosultak a tervezett méretek, arányok, talán eredetileg terveztek nyugati karzatot, csak időközben elhagyták. A hajó boltozatai kettős pilaszterekkel tagolt pillérekre indultak és kettős hevederek választották el egymástól őket. A nyugati homlokzat előtt négyemeletes torony emelkedett. Sisakja egyszerű volt, a korszakban már szokásos, hasasodó, íves profilú alacsony gúlára emlékeztetett.¹⁹ Az alaprajzon látszik, hogy a külső homlokzatot is kettős pilaszterek, vagy lizénák tagolták. A hosszmetszetről pedig sejthető, hogy a főhomlokzatot is tagolták, a

18 A levél pontos címzettje nem derül ki. Ebben az időben a tapolcai apáti cím betöltetlen volt, Bacsinszky halála után Pócsy Elek kinevezéséig a kamara felügyelte az apátság javait (BESZKID 1903, 60).

19 Hasonlókat már láthatunk a típusterveken is (KELÉNYI 2013, 485–487, 1. kép). A kamarai építésszek munkái között is találhatunk hasonlókat, pl. a madarasi templom Joseph Thalherr által, 1795-ben készített tervein (SZERDAHELYI 2013, 67–68, 1–2. kép).

tornyos órahelyet is kialakítottak. A templomnak két bejárata volt: a nyugati és a déli oldalon. Az utóbbi használata görögkatolikus templomok esetében azzal is magyarázható, hogy akkoriban a hajó keleti végében még csak férfiak tartózkodtak, a nők a nyugati szakaszt foglalták el, így a két ajtó a két nem elkülönített közlekedését is biztosította. Szintén a bizánci hagyományokkal magyarázható, hogy nem volt sekrestye. A belső- és a külső szentély (szólea) egy lépcsőfokkal magasabban volt, mint a hajó járószintje, de az oltárhoz még egy újabb lépcsőfok vezetett. A diadalívben az alaprajzon ikonosztáziont is jelölnek, feltételezhetően ez is volt. A külső szentélyt az alaprajzon U alakúnak jelzik, vagyis a hajó oldalfalai mentén éppen annyira nyúlt meg nyugati irányba, hogy a kántorok számára fenntartott hely (klirosz) padjai is kiemelkedhessenek egy kicsit a hajó járószintjéből. Igazából a keleti hagyományok továbbélését jelzi, hogy nem épült nyugati karzat sem. Összességében elmondható, hogy a görömbölyi templom a Munkácsi Egyházmegye egyszerűbb templomai közé tartozott, amelyen jól érezhető és ki is mutatható a típustervek által sugallt egyszerűsítésre, költséghatékonyra való törekvés.

1822-ben Tomacsek Antal parókus írt egy beszámolót a templom állapotáról Pócsy Elek püspöknek (*Függelék* 7). Ez alapján úgy tűnik, hogy Kun János javaslatait nem vették komolyan, mivel a levélben megemlíti, hogy egy Fiala nevű mester is adott szakvéleményt, aki szerint a templom még vagy húsz évig kibírja. A parókus viszont úgy vélte, hogy Kun véleménye látszik beigazolódni, mivel a karácsonyi vigíliára szóló esti harangozás közben a boltozatról leszakadt egy nagyobb darab, ami elég nagy rémületet okozott a közösségben. Kéri a püspököt, hogy a templom helyreállításához nyújtson anyagi segítséget, hogy a munka mihamarabb megkezdődhessen.

A templom sorsát az 1834. október 15-ei földrendezés pecsételte meg. Oly mértékű károk keletkeztek, hogy bezárták, majd részben le is bontották (BAÁN 1996, 54). Erről megemlékezik egy elég részletes leltár

1845-ből, amely papváltás kapcsán keletkezhetett, és az eperjesi egyházmegyei levéltárban őrzik (*Függelék* 8). Ez az az időszak, amikor a görögkatolikusok is a latin templomot használták (BAÁN 1996, 59–60), s a leltár alapján hozzátétőleges képet alkothatunk arról is, hogy milyen felszerelési és liturgikus tárgyak maradtak meg a templom pusztulása után. Elképzelhető persze az is, hogy az oltárt, az ikonosztáziont szétszedve még őrizték valahol egy darabig, de az új templomba végül nem kerültek be. A leltár említi azt a négy fa gyertyatartót, amelyek a megsérült templom ikonosztázionja előtt álltak.

A jelenlegi templom építése 1867-ben kezdődött, és 1868-ban lett kész a kegyúr, vagyis a munkácsi püspök költségén, Huczkó Bazil szentelte fel Szűz Mária oltalma tiszteletére (BAÁN 1996, 55. GYULAI 2000b, 111–113). Ha összevetjük Kun János felmérési rajzát és a jelenlegi templom alaprajzát, a szentély esetében szembeötlő a hasonlóság.²⁰ Az 1877-es vizitáció során azt állítják, hogy a szentély régebbi (GYULAI 2000b, 111–114), ami arra utalhatna, hogy valószínűleg ezt nem bontották le, hanem fölhasználták az új templom építésénél, ami az alaprajzok hasonlósága alapján el is képzelhető, bár boltozata eltér a Kun-féle rajzon láthatótól. Ennek ellentmond viszont, hogy a jelenlegi templom eltérő tájolású, nincs keletelve, míg elődje valószínűleg még őrizte ezt a hagyományt. A klasszicista jegyeket mutató jelenlegi templom tervezője talán ismerte is a korábbi épület részletformáit, akár éppen Kun rajza alapján, mivel a külső és belső építészeti megoldások több részlete a korábbi épületre emlékeztet.

Reményeim szerint a Munkácsi és az Eperjesi Egyházmegye levéltáraiban egy későbbi, szisztematikus kutatás további forrásokat hozhat felszínre mind az apátság, mind a jelenlegi templom építéstörténetével kapcsolatban. A mostani válogatás csak ízelítő, de ennek a néhány, eddig ismeretlen forrásnak a segítségével a görömbölyi egyházközség múltjának eddig homályba vesző momentumait sikerült napfényre hozni.

20 A jelenlegi templom alaprajza: GÖRÖGKATOLIKUS templomok 2014, 90.

FÜGGELÉK

1. A görömbölyi latin plébános kérelme Bacsinszky András püspökhöz a plébánia új tetőzetének ügyében.

DAZO fond 151. opisz 6. no 257.

(fol. 1)

Excellentissime Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine,
Praesul, Domine et Patrone mihi Gratosissime!

Tectum Domus meae Parochialis in quantum hactenus conservari potuit conservavi. Sed jam adeo attritum est, ut nisi illud noviter scandulis obductum fuerit, absque summa fornitureae ruina ulterius tolerari nequeat. Quare, ne tam bona aedificii moles per deciduos imbro debilitetur, manifestos ruinae periculo porro quoque exposita habeatur. Ad Excellentiam Vestram ut Parochiae hujus Patronum humillime recurro, demississi me Eandem orando: quatenus mihi gratiose hoc in merito opitulari, tectumque domui meae novum adplacidare dignaretur.

Parcet mihi spero Excellentiae Vestrae gratia, quod his tam ardius temporum in circumstantiis hoc mea incomoda petitione Excellentiae Vestrae molestus esse prosumam. Ast quo me vertam! nisi enim Domus haec ab alta Excellentiae Vestrae tutela suffulta fuerit, ipsam in desolatum statum recidere oportebit. Conservatio enim ejus a populo nequiquam desiderari potest; siquidem nimium miser est. et antelatam domum meam Parochialem non ut scandulis, sed nec stramine tegendi capax.

Dum igitur pro adplacidando novo tecto humillimam meam Instantiam coram Excellentia Vestra denuo renovarem, favorabilemque Excellentiae Vestrae resolutionem praestolarer, Paterius Gratiis commendatus, in ss. manuum osculo emorior.

Excellentiae Vestrae

Görömböly die 30a Apr. 799.

infirmus cliens

Joannes Veber

Parochus L[atini] R[itus] Görömbölyiensis m[anu] p[ropria]

2. A görömbölyi görögkatolikus templom építéséhez égetett téglák számadása

DAZO fond 151. opisz 6. no 1478.

(fol. 79r)

Extractus

Tegularum in Neo-erectam Ecclesiam Görömbölyiensem Erogatorum ex Ratiociniis erutus, ut sequitur.

Et quidem	Tegularum frustra	– Faciunt Rf. xr
1798o Pro Ecclesia hac data, sing. 1/m a Rfl 6 comput.	– 6000	– 36 Rf
1799. Pro eadem	– 17000	– 102 Rf
1800. Pro Eadem eacti adata	– 10400	– 62 Rf 24 xr
1802o Pro eadem erogata	– 53600	– 321 Rf 36 xr
1803 Pro eadem erogata sing. 1/m a Rfl. 8 comput.	– 36800	– 294 Rf 24 xr
1804o Pro eadem erogata 1 /. a Rfl. 12 coput.	– 13200	– 158 Rf 12 xr
1805o Finaliter pro gzimsz datur a Rfl 16 1/m comput.	– 1000	– 16 Rf

Summa – 138000 – 990 Rf 36 xr

Joannes Palkovits Parochus Görömböly[iensis] et V[ice]A[rchi]diaconus Borsodiensis m[anu] p[ropria]

Humillimus servus

Joanes Dudinszky Praefectus m[anu] p[ropria]

(fol. 79v)

Extractus Tegularum in neo er. Ecclesiam Görömbölyiensem insumptatum.

% C.²¹

21 Ebből, és a következő forrás külszénen található betűlejekből látszik, hogy ezek egy nagyobb iratanyag töredékei, eredetileg valamely dokumentum mellékletei voltak.

3. A görömbölyi templom építésére adott püspöki támogatás összesítése.

DAZO fond 151. opisz 6. no 613.

(fol. 1r)

Extractus

Paratae, per Excellentissimum Dominum Episcopum Munkacsiensem Andream Bacsinszky, in Neo Erectam Ecclesiam Görömbölyiensem ab Anno 1800o Gratiose Assignata ut sequitur.

Et quidem

1o Anno 1800o Gratiose demandati soluti	– 934 Rf. 30 xr
2o Anno 1802o 25a 7bris Gratiose assignati soluti	– 400 Rf.
3o Anno 1803o 29o Aprilis Gratiose assignati exoluti	– 500 Rf.
Eodem anticipato dati	– 80 Rf.
4o 1804 23a July Gratiose assignato exoluti	– 500 Rf.
5o 1805o 12a May Gratiose assignati soluti	– 200 Rf.
1805o 2a July Reverendissimo Domino Gratili Vicario Joanne Kutka ordinante, in complemorum consumationis Turis, quae 13a July ex toto parata fuit, anticipato ex cassa exoluti	– 106 Rf. 2 xr

Summa – 2710 Rf. 32 xr

Erogatio parata

1o Teste specificatione in Ratiocinio 1800i sub No 136o inducta, murariis, Architectis, pro scandulis, asseribus, clavis tigillaribus, et scandulibus nec non tigillis soluti – 934 Rf. 30 xr

2o 1802 Pro Fero, ad fornitem imposito soluti	– 220 Rf.
3o 1802 Murariis et fabro serario exoluti vi libelli	– 422 Rf. 57 xr
4o 1803 Murariis et Archi Tectis soluti vi Libelli	– 336 Rf. 18 xr
5o 1803 Pro fenestris exoluti	– 134 Rf.
6o 1803 Pro Trochlea cum funo ex Diós Győr empta soluti	– 30 Rf.
7o 1804o Ex Assignaris, Murariis soluti	– 80 Rf. 40 xr
8o 1804o Pro 828 Libris Ferri soluti	– 151 Rf. 5 xr
9o 1804o Pro 50. Frustris Lignorum pro Turi omjós(!)	– 105 Rf.
10o 1805o Murariis Gratiose Assignati soluti	– 200 Rf.
11o 1805o Anticipati, finaliter exoluti	– 106 Rf. 2 xr

Erogationis Summa – 2720 Rf. 32 xr

Praeinsertum Extractum ex Libello Domini A[admodi] R[everendi] Domini Andrea Csirszky ea congruum esse testamur. Signatum Görömböly 28a July 1805o

Humillimi servi

Joannes Palkovits Paroch[us] Görömbölyiensis] et V[ice]A[rchi]Diaconus Borsodiensis m[anu] p[ropria]

Joannes Dudinszky Praefectus m[anu] p[propria]

(fol. 1v)

Extractus Paratae, in Neo-Erectam Ecclesiam Görömbölyiensem per suam Excellentiam Epsicopalem Gratiose assignatae.

% B.

4. A felsőzsolcai hívek levele a munkácsi püspökhöz, amelyben a görömbölyi fatemplom anyagát kéri.

DAZO fond 151. opisz 6. no 1202.

(fol. 23r)

Méltóságos, nagyságos, Fő Tisztelendő Excellenciád, Püspök Urunk, Kegyelmes Urunk, s Pártfogunk!

Az Úr Isten reánk emberei teremtéséről való Közönséges egyenlő gondviseléséből, es (Mint a' dolog előmozdítást jelenti, erősíti, kívánnya) Lelki Údvességünknek sok szorítási közt környül álló népnek tekintetéből: ehez képest a' jó Előjáróink előbb mozdított tanácsaiból, s Excellenciád ebben véges, és Nemes Káptalan földes akkori Mi Uraságunkal Össze foglalt Atyai Kegyelmeből meg nyertünk Felső-Zsoltzai Helységünknek Tanításra való magzatinknak Rectoralis Házat, ehez továbbra, többre, jobbra hitesebbre Filialis Szent Egyházat is.

Ere való nézve szerzettünk első terheesebb előmozdítással szükséges Képeket, Ruházatokat, Könyveket, 's fel szenteléseket; a' többéről pedig Főkép akkori háborús idők, 's szárazságok, sok adófizetések közt, 's azótátul többiek nagy fogyatkozásai közt, amelyek miatt régi ajánlott adóságokat sem vehetünk, úgy az új contributiókat, oblatiókat sem tehetünk, nagyon meg állott égő kívánságunk, és felvett hites kötelességünk.

Akarnánk ezt már jobb reménységgel ahétátosan tellyesíteni, és ehez való nemes Tiszt Urainkat, 's minket meg békéltetni. Legis elsőben a (fol. 23 v) Templomhoz Öregeknek szokott háttulsó Tornys Fejes részt tágitáshoz képest is toldani. Azonban, hatsak Ótska álló Templomokból nem nyerünk pénzült, vagy ajándékul is szükséges alkalmaztandható helyes fákat, környüs körül lévén fában való nagy fogyatkozások szorosságok közt nem lehet reménységünk.

Ehez való képest Kegyelmes Excellentiád Dominiumalis Görömbölyi betsülletes Helységéből tanátskoztunk az Ótska Templomból alkalmas fákat szerzeni, amit mont a' Tisztelendő Esperes Úr, és az Helység Előjárójai Kuratorai, úgy az Méltóságos Uraság Érdemes Tisztei Kivánnának próbálni, hanem Kegyelmes Excellentiád atyai Benedictióját ehez itéli, és megkívánja.

Annak Okáért Nagy Alázatossággal Mostani Expressusunk Demko János Furmányos, Ecclesiánkban Ktitoros Nemzetségű hites, betsülletes fadjánk által térdeinken esedezőnk, hogy ebben szokott kegyes pártfogunk, és Lelki Atyánk lenni ne terheltelessék. Kik, mi Maradikinkal, 's Szentegyházunkal fiui szívünkben, 's lélekzetesen, 's lelkesen meg tartván, Kegyes Grátiájába Magunkat ajánlván Maradunk, 's halunk.

Excellentiádnak Legkissebb, 's Méltatlanabb de alázatosan folyamodó kész hivei, és tisztelői Felső Zsoltzai Bírák, Curatorok, és Lakosok Közönségesen.

D[ic] 27 Xbris 803.

(fol.24v)

A

Méltóságos, Nagyságos, Fő Tisztelendő Ur Excellentiájához Bacsinszki András Urhoz Munkátsi Püspökhöz és Tapoltzai Dominiumnak Örökös Apáturához Fölséges Belső, Titkos tanácsosához.

(titulato) kegyelmes Urunkhoz

Alázatos Instantiája

A bent írt személyeknek.

5. Kun János építőmester szakvéleménye a görömbölyi templom állapotáról.

DAZO fond 151. opisz 8. no 33.

(fol. 44r)

Én alább meg neveztetett meg hivatván a' Görömböly Helységében situált Templom meg repedezett faljának s Boltozatjának meg vizsgálására és annak mitül 's mi által eredett okát nyilvánlagosan adgyam elő sött a' mostani állapotjában való el hagyottatását, a' további időkre valamely veszedelem váratlan történetesen 's ki potolhatatlan Kárt nem hoz é maga után?

Méllyet is észre vételemet ekképen adhatám elő úgy mint

1^{ször} A' Templomnak egészen mind Külső mind pedig belső Fundamentum Falai Puha specifice és Porlódó 's hámladozó Szappan Köbül lévén fel építve el annyira bé vette magába az Ereszről le rohanó esső Víz nedvességét, leginkább az Éjszaki Oldalon, hogy némelly helyen már egy Schuk Mélységére is ki hámlott s omladozott a' Kő a fall tövében 2 Schuk sött nagyobb magasságra is, az annyira által nedvesedett a' fall hogy az belső részén a' Templomnak meg zöldült a' fal töve; ez által meg gyöngyülvén az egész Alkotmány, 's az Bolthajtásnak vassa fekvő terhe által szálni kezdett, és ez miá a' Boltozatok 's falak öszve repedeztek, sőt még

2^{en} A' déli oldalon is az egyik szögöletnek olly szembetűnő repedése van az Ablak közepéig melly is Hétről Hétre tettzetőbb és annak hosszas időre való még készítése, hogy ha halasztatik váratlan veszedelmet okozhat, mély is abbul eshetett még nyilvánosságosan ki tettzik, hogy az midőn a Torony Építése alkottatott a' Garádits fell Járók a' Toronyba éppen el felejtettek, s annak utána is vagdalták ki a' solidum falatt s fel annyira elgyengítették az mint is két oldalt nem több a' garaditsnak falja 6 zoll Vastagságnál, es az Torony alatt bé Járó Ajtó fell Kő is a' felső Tehér nyomása által öszve töredezett, itten hogy inkább mind az Oldal Gútz mind pedig a' Kúpli Boltozatok nagyon meg repedeztek, sőt már némelly helyről a Czément Vakolat is le esett, Mély tetemes, és haladekott nem szenvedhető Corectio Munkának, meg készítése illetén képen eshetik meg. Elsobbeni is: az 1^{so} Elő adásra nézve hogy

Körös Körül Kemeny fajta Czokli Kövekkel vétessen körül mind a Fall töve, 's erősítsessen bé, úgy annak utána minthogy az Templom fekvése Partos hélyen vagy on ne talántán ismét ki tsapdossa az eresztől le rohanó Víz a' Czokli kő alját azért is igen hasznos és szükséges lészen apró Görömbölyi Kövekkel leg feljebb 6 schuk szélessen az falak tövei (fol. 44v) mellet ki rakatatni vagy flastromoztatni, úgy az Második Észre vételeimet: pedig ekképen orvosolhattuk hogy

Az Toronymnak Garádisát más moddal kelletik ottan el rendelni 's az üregében a' Garaditsnak Kemény Kő-rakást kelletik tenni. Az Repedezett falakat Strofos, foglaló vasakkal kit ..., öszve strofolni 's meg erősíteni: 's a' Repedések keményen ki ékelni 's meg vakolni.

Melly hogy ekképen és az fellyebb írt modon taláztatik, es azon munkának helyre hozása ideje a jövő Tavasznál tovább nem maradhat, a nélkül, hogy veszedelemtől félnie ne lehessen.

Mellyről is adtam ezen tanú Bizonyosság lévelet.

Sig. Miskóltzon Die 1° 7bris 816.

Kún János Ca[mer]ialis,

Kőműves mester

6. Kun János építőmester javaslata a görömbölyi templom megerősítésére.

DAZO fond 151. opisz 8. no 33.

(fol. 1r)

Méltóságos Nagy Érdemes Úr

Nékem Kegyes Jó Uram!

Ímé Küldöm a Görömbölyi Templomnak Situationis Plánumát, az mellé Kapcsolt sumptum Projectummal edgyütt; jóllehet németül, mivel a' Kőfaragó Mester is azon a' nyelven vette fell.

Én a' Templom faljának megerősítésére 14 Támasz Oszlopokatt Projectálok a' mélyek Faragott kövekkel légyenek, ha tsak az külső színén is meg bélelve, - úgy az Templom faljának alja Kemény speciesü faragott Czokli kövel légyen körül foglalva.

Az Toronyban felljáró Garáditsnak hizakja, minthogy már a' kész meg rakatott falból vágatott 's véseltett ki, és Természetesen ánnak mind az négy Oldal falja 3. Lábón vagy Bázison ál, abból való követkevése a' Deli Oldalnak (fol. 1v) fekvő Szögöket avagy repedesenek ki is tettett az mostani legg utóbbi Templom ki mérése alkalmatosságával tett bővebb vizsgálásom után, hogy a Toronymnál azon része nagyobb hanyatlása mintsem az Éjszaki Oldalra vagy on. Azért is azon Garáditsnak hizakja Kemény Kőből igen nagy accuratióval bé rakattasson és az fell járónak (meg Bódogabb időben egy alkalmatos Boltozattal készülendő Chorus állíttatna fell) készíttessen belülről fa Garadits, és az falban meg hagyatott Ajtó hizak mély is mostan tsak vékony fallal vagy on bé rakatva, bontattasson ki: - sőt még azon mán említett szögöletnek nagyobb securitásban lehető tétellére, a' Templom padján, mindgyárt a Gurtok Bóltozatja felett az x betütül az y betüig vaskos vassal strofoltassan öszve.

Melly alázatos veledésem elő adott modjának fell tévése után is, legg mellyebb tisztelettel állandoul vagyok.

Nagy Érdemü Méltóságodnak Alázatos kész köteles hív szolgája

Miskóltzon Martiusnak 22k napja 819ben

Kún János mp

Ca[mer]ialis Kőműves Mester

7. Tomacsek Antal görömbölyi parókus levele Pócsy Elek püspökhöz a templom veszélyes állapotáról

Illustrissime Domine, Domine Praesul!

Patrone Gratosissimel!

Et status Ecclesiae nostrae Görömbölyiensis periculosus, et subditorum Illustritatis Vestrae eandem Ecclesiam frequentantium inconsolabiliter tristis vultus, et praesertim Paterna Illustritatis Vestrae propensio me obligant ad implorandam Illustritatis Vestrae opem:

Dignabatur Illustritas Vestra propriis oculis vidisse nostram Ecclesiam, atque etiam pro Paterna sua solitudine per duos Magistros unum Kun prima vice, alterum Fiala secunda vice, quorum primus evidens periculum nobis comminabatur, alter vero securitatem ad viginti etiam annos promittebat, eandem perlustrandam Gratiose

demandasse: jam nunc in constientia coram Illustritate Vestra adfirmare debeo, verendum esse omnino, ne prioris Magistri opinio verificetur signo jam nobis dato ipsa Vigilia Nativitatis Domini, dum videlicet Campanator pro Vespertina pulsaverat oratione; eotum, inquam ex fissura inter fornicem turri junctum coccidit frustrum Massae noncum parvo utique strepitu per Ecclesiam resonante. Hic casus omnibus nobis magnum incussit terrorem, nosque indesinenter inquietos et anxios reddit, quis fatutur tristis eventus? Dum nobis inter spem et metum argumentari licet: aedificium in motu quodam potius, quam perdurato statu esse; aut quid possit fragor fulminens in aestate setum ferre? Fideles sunt miseri egeni! Cassa Ecclesiae aeque ex Offertorio egenorum non potest esse dives, unica ergo et maxima spes nostra in Illustritate Vestra; exoro Illustritatem Vestram, supplex sum cum Fidelibus meis: dignetur misereri Ecclesiae et subditorum suorum, qui perpetuo in eadem Ecclesia pro incolumitate et longaeva Illustritatis Vestrae vita preces fundent ad Deum! Penes quem humillimum recursum Altis Gratiis cum osculo Dextrae commendatus, maneo.

Illustritatis Vestrae

Görömbölyini 4a Februarii 1822.

Humillimus ac devotissimus Capellanus

Antonius Tomatsek mp

Parochus Görömbölyiensis

(fol. 44v)

Ad Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Dominum Alexium Pótsy Dei Gratia Epsicopum Munkatsiensem, SS. Apostolorum Petri et Pauli de Tapolcza perpetuum Abbatem ... Dominum Praesulem et Patronum Gratosissimum.

8. A görömbölyi templom leltára 1845-ből, Huskó Simeon hejőkeresztúri parókus és borsodi alesperes küldi el Ganagiecz József eperjesi püspöknek.

Archív Gréckokatolíckeho Biskupstva v Prešove, 852.1845.

Inventarium

Graeco catholicae Ecclesiae parochialis Görömbölyiensis in Comitatu et Districtu Borsodiensi sitae confectum per infrascriptum anno 1845o 1a Martii.

Titulus I.

Ecclesiae, ejusque pertes, et situatio.

§ 1.

Situs, structura, et magnitudine.

In Possessione Görömböly de praesente nulla Ecclesia existit illa enim quae quondam per Excellentissimum D[ominum]. Andrean Bacsinszky erecta fuit per infastrum terramotum 15a 8bris Anno 1834 adeo vitiatae fuit ut extra usum poni funditusque dirui debuerit novae vero Ecclesiae aedificario piissime desideratur.

§ 2us

Sanctuarium.

Nullum.

§ 3ius

Navis Ecclesiaie

Nulla.

§ 4us.

Turris.

In turri ex quatuor trabibus terrae in fossis consistente, et scandulis tecta pendent tres campanae quarum maxima pridem fissa est.

Titulus 2us

Res sacrae et apparamenta

§ 1.

Vasa sacra.

Habet Ecclesia calicem argenteum inauratum cum Disco, et Cochleari argenteis inauratis per Excellentissimum D[ominum]. Andream Batsinszky Anno 1781 donatum, discum alium cupreum inauratum, ciborium stanneum, antiquum, pixidem argenteam pro deferendo ad moribundos Sanctissimo Viatico.

§ 2.

Utensilia Ecclesiae

Praeter vasa haec sacra dantur 1o candelabra lignea inaurata magna / Nro 4. ante quatuor principales Icones in destructa Ecclesia locum tenentia

2o Sex candelabra minora aequae lignae inaurata quondam in ara posita, cum emunatorio uno.

3o Cruces, seu pacificalia duo utrumque cupreum.

4o Thuribulum unum cum navicula et cochleari aeneis.

5o Cultelluni pro scindenda prosphora,

6o Vexilla quatuor duo rubri duo cerulei coloris sericea in bono statu,

7o duas ligneas cruces in funeribus praeferri solitas.

8o Effigiem Salvatoris de salvifica cruce depositi in serico pictam, sed jam utcunque attritam et laceram,

9o Ampulas duas, tintinabulum unum, denique sacculum pro collectione pecuniae marsupialis.

§ 3ius

Vestitus sacer.

Phaelonia habet Nro sex et quidem unum novum festivale Anno 1844o 185 fl. walut. procuratum cum toto apparatu alia duo antiqua aequae cum toto apparatu, duo sine stolis et aliis calicis apparamentis sed in bono statu, Gus denique nigrum in bono statutum cum toto apparatu, albas duas sed unum jam attritum et lacerum, cingulum unum, denique duodecim purificatoria.

§ 4us

Indumenta Altaris.

Ex antiquo altari habet quatuor linteamina, duo strophia sericea ast antimnesion ex antiqua ara quorsum devenerit non scitur, manutergia 6.

§ 5us

Suppelex Libraria.

Libri Lyturgici inveniuntur sequentes: Duo Lyturgicon unum lacerum, aliud in bono statu. Liber Evangeliorum bysso obductus sed jam attritus, Liber Epistolarum, Liber Octonorum (Октоих) Triodion quadragesimalis et paschalis, Triphologion lacerum Ritualia duo Cathechismus Kutkaianus, Psalterium, Liber horarum Часловец et Tipik.

Titulus IIIus

Dos Ecclesiae

Ecclesia habet vineas tres omnes in promontorio Görömbölyiensi et quidem unam in nagy Lipa 10 fossorum, altea in Templom hegy 16 fossorum 3a in Lengyelszó 20 fossorum, quarum prima a Decima Dominali immunis est habet insuper cellarium aequae a taxa liberum.

Titulus IVus

Capellae, Cruces publicae et Coemeteria

§ 1us

Capellae

Nulla datur Capella. /

§ 2us

Cruces publicae.

In fine possessionis existit una crux lapidea per Ioannem Burján inquilinum Görömbölyiensem erecta, et Anno 1844 die 13a Octobris benedicta, alia Crux est in Coemeterio Görömbölyiensi lapidea Salvatoris nondum provisa.

§ 3ius

Coemeteria

In matre ita sicut in filialibus sunt cum Romano catholicis communia, in matre tamen Coemeterium est sub cura Parochi Greco catholici.

Haec Omnia in praesenti Instrumento contenta, ita adventa esse testamur, et recognoscimus, manuumque subscriptione et usualium sigillorum appression e roboramus Görömbölyini die 1a Martii 1845.

Coram me:

Simone Huskó mp

Parochus Hejőkeresztúriensis et ViceArchidiaconus Borsodiensis

Michael Bihary

parochus Görömbölyinensis

et Inventator

Hogy ezen irományban foglalt tárgyak mind, valóságosan úgy találtattnak azt ezennel bizonyítjuk Görömbölyön Martius 1ső napján 1845 Esztendőben

főBíró Burján András János

Törvénybíró Csontos Péter

hites Román Simon János

Görömbölyi Jegyző

Ns P. Palóczy József mp

Vigyó András templom Curatora

FORRÁSOK

- Egri Érseki Levéltár, Archivum Novum 3412, Canonica visitatio Comitatus Borsod 1746.
 Archiv Gréckokatolíckeho Biskupstva v Prešove, Inv. č: 478
 Rok: 1877, sign 16. Kan. vizit. Görömböly.
 A görömbölyi görögkatolikus plébánia iratai 1927–1975.
 MNL BAZML Fond- és állagjegyzék, Miskolc 2014, 108.
 A görömbölyi jobbágyok kötelességei 12 pontba szedve,
 magyar nyelvű, kelt Mindszentén 1755. március 31-én.
 DAZO fond 151. opisz 1. no 1423.
 A tapolcai apátság javainak 1755-ös, 1757-es és 1763-as
 leltáraiból a mindszei javakra vonatkozó részletek
 másolatai 1774-ből. DAZO fond 151. opisz 1. no 1454.
 A tapolcai apátság javainak részletes összeírása, jobbágynév-
 sorokkal, inventáriumokkal, latinul és németül, 1755-ből.
 DAZO fond 151. opisz 1. no 1455.
 Az apátság javainak részletes összeírása inventáriumokkal
 1756-ból (DAZO fond 151. opisz 1. no 1491.) és 1757-ből
 (DAZO fond 151. opisz 1. no 1520.).
 MNL OL C 38, Dioecesis Agriensis (6. csomó) No. 26.

RÖVIDÍTÉSEK

- MNL BAZML – Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-
 Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc
 MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
 Budapest
 DAZO – Derzhahsky Arkhiv Zakarpatskoi Oblasty, Berehovo
 (Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Részlege)

IRODALOM

- ACTA CASSAE
 1969 HENSZLMANN Lilla (szerk.): *Acta Cassae Parochorum. Egyházmegyék szerint besorolt iratok. Egri Egyházmegye 1733–1779, I. (Aba – Kvakóc)*, Budapest.
 BAÁN István
 1996 A görömbölyi görögkatolikus egyházközség a XVIII. században. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 3–4. 51–60.
 1997a Ortodoxok és görögkatolikusok Miskolcon a XVIII. században. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 1–2. 5–18.
 1997b Görög katolikusok Miskolcon és környékén a XVIII. században. In: DOBROSSY István (szerk.): *Miskolc a millecentenárium évében I.* Miskolc. 146–155.
 BARS János
 2000a Katolikus egyház. In: FARAGÓ Tamás (szerk.): *Miskolc története III/2. 1702–1847-ig.* Miskolc. 868–908.
 2000b Görög katolikus egyház. In: FARAGÓ Tamás (szerk.): *Miskolc története III/2. 1702–1847-ig.* Miskolc. 919–928.
 BESZKID Miklós
 1903 *A szent Péter és szent Pálról nevezett tapolcai apátság története.* Ungvár
 CS. DOBROVITS Dorottya
 1983 *Építkezés a 18. századi Magyarországon (Az uradalmak építészete).* Budapest. (Művészettörténeti füzetek 15.)
 DELEHAN, Mihajlo–KUTASSY Ilona (összeáll.)–Á.
 VARGA László (szerk.)
 2009 *A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Osztályának magyar provenienciájú fondjai és leírási egységei 1919-ig és 1938-1945 között.* Budapest. (A Kárpát-medence levéltári forrásai. 1., Fond- és állagjegyzékek, 2.)

DOBROSSY István

- 1978/1979 A tapolcai apátság mindszei serfőző műhelye. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 17. 66–71.
1985 A tapolcai apátság miskolci kúriája. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 23. 32–38.

DOBROSSY István–KÁRPÁTI László

- 1981 A Mindszei templom építéstörténete és műtárgyai. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 20. 121–145.
1993 Mindszei egyházi műemlékegyüttese. In: DOBROSSY István (szerk.): *A miskolci Áras*. Miskolc. 399–422.

EMBER Győző

- 1947 A munkácsi görög katolikus püspökség lelkeségeinek 1747. évi összeírása. *Regnum Egyháztörténeti Évkönyv 1944–46* VI. 95–116.

GÖRÖGKATOLIKUS TEMPLOMOK

- 2014 *Görögkatolikus templomok a Miskolci Apostoli Exarchátusban*. Miskolc

GYULAI Éva

- 2000a Topográfia és városkép. In: FARAGÓ Tamás (szerk.): *Miskolc története* III/1. 1702–1847-ig. Miskolc. 57–170.
2000b A görömbölyi görögkatolikus egyház 1877. évi canonica visitatioja (1. rész). *Egyháztörténeti Szemle* I/1. 110–134.
2001 A görömbölyi görögkatolikus egyház 1877. évi canonica visitatioja (2. rész). *Egyháztörténeti Szemle* II/1. 157–172.

HERVAY Ferenc Levente

- 2001 A bencés apátságok, az apátos monostorok és a pusztai monostorok története. In: TAKÁCS Imre (szerk.): *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Pannonhalma. 476–559.

HIMKA, John

- 2009 *Last Judgment Iconography in the Carpathians*. Toronto – Buffalo – London.

HODINKA Antal

- 1909 *A munkácsi görög katolikus püspökség története*. Budapest

KAPOSSY János

- 1952 Építők, szobrászok, festők és grafikusok Magyarországon 1828-ban. *Művészettörténeti Értesítő* I. 133–140.

KÁRPÁTI László

- 1999 Az egykori abaujszolnoki görög katolikus fatemplom Myskovszky Viktor rajzain és az egyházlátogatási jegyzőkönyv alapján (1876, 1877). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 37. 677–693.

KELÉNYI György

- 1978 Az Építészeti Igazgatóság és a „hivatalos” építészet Magyarországon a XVIII. század végén. In: ZÁDOR Anna–SZABOLCSI Hedvig (szerk.): *Művészet és felvilágosodás. Művészettörténeti tanulmányok*. Budapest. 123–160.
2013 Típusrajzok a magyar késő barokk építészetben. In: SZENTESI Edit–MENTÉNYI Klára–SIMON Anna (szerk.): *Kő kövön /Stein auf Stein. Dávid Ferenc 73. születésnapjára / Festschrift für Ferenc Dávid* I. Budapest. 485–493.

KOSÁRY Domokos

- 2008 *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába* I. Általános rész 3. Megyei levéltárak és forrásközlések. Budapest

KOVÁCS Béla

- 1998 *Eszterházy Károly püspök egyházlátogatásának jegyzőkönyvei. Borsod vármegye 1768–1769*. Eger. (Az Egri egyházmegye történetének forrásai 2.)

MAJCHRICSNÉ UJTELEKI Zsuzsanna

- 2014 *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek a Görögkatolikus püspöki Levéltárban* 2. Dudás Miklós canonica visitatioi a Miskolci Esperesi Kerületben 1940. Forráskiadvány. Nyíregyháza. (A Görögkatolikus Püspöki Levéltár Kiadványai V/2.)

PUSKÁS Bernadett

- 2008 *A görög katolikus egyház művészete a történelmi Magyarországon. Hagyomány és megújulás*. Budapest
2010 Egy munkácsi főpap reprezentációs lehetőségei a 18. század végén. In: BUBRYÁK Orsolya (szerk.): „Ez világ, mint egy kert...” Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére. Budapest. 685–694.
2014 Bacsinszky András püspöki reprezentációjának emlékei. In: VÉGHSEŐ Tamás (szerk.): *Bacsinszky András munkácsi püspök (1772-1809). A Bacsinszky András munkácsi püspök halálának 200. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*. Nyíregyháza. 173–196. (Collectanea Athanasiana I./6.)

PUSZTAI Tamás

- 2013 A tapolcai bencés apátság építéstörténete. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* LII. 149–170.

SOÓS Imre

- 1985 *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése*. Eger

SZENTESI Edit

- 2015 Néhány szó a magyarországi építőipar kapacitásainak területi eloszlásáról a 19. század első felében. *Ars Hungarica* XL. 3. 618–643.

SZERDAHELYI Márk

- 2013 Josef Thalherr ismeretlen terve a madarasi templomhoz. A madarasi templom építéstörténetének áttekintése, különös tekintettel a Thaller-tervre. *Ars Hungarica* XXXIX. Supplementum. Tanulmányok Kelényi György tiszteletére. 67–73.

TERDIK Szilveszter

- 2013 Görögkatolikus templomtervek a 18. század második feléből. *Ars Hungarica* XXXIX. Supplementum. Tanulmányok Kelényi György tiszteletére. 89–95.
2014 *Görögkatolikus püspöki központok Magyarországon a 18. században. Művészet és reprezentáció*. Nyíregyháza. (Collectanea Athanasiana VI/1.)

VÉGHSEŐ et al.

- 2014 VÉGHSEŐ Tamás–TERDIK Szilveszter–SIMON Katalin: *Források a magyarországi görögkatolikus parókiák történetéhez. Az 1741. évi javadalom-összeírás*. Nyíregyháza. (Collectanea Athanasiana II/5.)

2015 VÉGHSEŐ Tamás–TERDIK Szilveszter–SIMON Katalin–MAJCHRICS Tiborné–FÖLDVÁRI Katalin–LÁGLER Éva: *Források a magyarországi görögkatolikus parókiák történetéhez. Olsavszky Mihály Mánuel munkácsi püspök 1750–1752. évi egyházlátogatásának iratai*. Nyíregyháza. (Collectanea Athanasiana II/7.)

VÉGHSEŐ Tamás–TERDIK Szilveszter
2015 *Források a magyarországi görögkatolikus parókiák történetéhez. Az 1747. évi javadalom-összeírás*. Nyíregyháza. (Collectanea Athanasiana II/6.)
VERES László
2003 *Miskolc története* IV/1. 1848–1918-ig. Miskolc

NEW DATA ABOUT THE OLD GREEK CATHOLIC CHURCH OF GÖRÖMBÖLY

Keywords: Miskolc-Görömböly, Greek Catholic Church, Abbey of Tapolca, bishop of Munkács (Mukacheve, Ukraine) András Bacsinszky, master builder János Kun

One of the oldest Greek Catholic communities of the historical Borsod county is to be found today at Miskolc-Görömböly. The settlement, which was the property of the Abbey of Tapolca, was settled with Ruthenian serfs in 1712, who soon erected a wooden church for themselves. After 1776, the Greek Catholic bishop of Munkács (Mukacheve, today Ukraine) was the patron of the abbey. Bishop András Bacsinszky erected a new, stone church for the community between 1800 and 1805. The new edifice developed serious static problems within a few years time. János Kun, a master builder from Miskolc designed the plans for the strengthening of the structure, and also surveyed the entire building at the time. The stone church needed to be dismantled after the earthquake in 1834, however, with the help of the recently found drawing of Kun, and of the records of canonic visitations, we may still have an idea about the architectural structures of the former church.

[Translated by Ágnes Drosztmér]

Terdik, Szilveszter

